Br. 47

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT
ONTVANGEN
9 MAART 1960
BIBLIOTHEEK

Dames en Heren Bestuurders van de Stad Amsterdam,

Mevrouw en Mijne Heren Curatoren van deze Universiteit,

Dames en Heren Professoren, Lectoren, Docenten en Leden van de Wetenschappelijke Staf,

Dames en Heren Studenten,

En voorts Gij allen, die deze plechtigheid met Uw tegenwoordigheid vereert.

Zeer gewaardeerde toehoorders,

Aan de Universiteit van Amsterdam is een nieuwe leerstoel in de economische faculteit gesticht; een leerstoel in de agrarische economie. Nu mij het voorrecht te beurt is gevallen als eerste deze nieuwe leerstoel te bezetten, ligt het voor de hand, dat ik zal trachten U vandaag beknopt karakter en problematiek van dit onderdeel van de economische wetenschap te schetsen.

Het betreft wel een nieuwe leerstoel aan deze Universiteit, maar geen nieuw vak. Het vak heeft zelfs oude geloofsbrieven; ook in ons land. Bij het herstel van het hoger onderwijs na de Franse tijd werd in 1815 te Leiden, Utrecht en Groningen een leerstoel in de landhuishoudkunde gesticht. Als eerste hoogleraar in dit vak trad Jan Kops op en wel te Utrecht. Amsterdam liet destijds verstek gaan. Maar deze eerste professor in de landhuishoudkunde had te Amsterdam zijn opleiding genoten. Hij studeerde aan het Doopsgezind Seminarium, maar volgde ook colleges aan het Athenaeum Illustre. Het is een treffende gedachte, dat thans waarschijnlijk in hetzelfde gebouw — de Agnietenkapel — colleges in de agrarische economie worden gegeven, waar deze pionier van Hollands landbouw — zoals Baert [1] hem in zijn fraaie biografie doopt — zo lang geleden als student heeft verkeerd.

Nu omvatte wat destijds met landhuishoudkunde werd aangeduid veel meer dan wat thans aan de Landbouwhogeschool — naar oude trant — landhuishoudkunde heet of aan deze Universiteit — met een moderne term — agrarische economie is genoemd. Ook dit hoorde erbij, maar overwegend was het natuurwetenschappelijke deel; samen vormde het eigenlijk de landbouwwetenschap in haar prille stadium. Het vak was alleen verplicht voor studenten . . . . in de theologie.

[1] J. Baert, Jan Kops, pionier van Hollands Landbouw, 's-Gravenhage, 1943, blz. 3, 72 e.v.

60/27

Blijkbaar zat hierbij de gedachte voor, later in de praktijk de inleiding tot het pastorale gesprek over koetjes en kalfjes op hoger peil te brengen en tevens dienstbaar te maken aan de landbouwvoorlichting. In 1878 bij de nieuwe wet op het hoger onderwijs zijn deze leerstoelen opgeheven[2].

Pas in 1904 wordt het vak landhuishoudkunde — in navolging van Duitsland — opnieuw ingevoerd; en wel aan de hoogste inrichting van landbouwonderwijs te Wageningen. Het is dan vrijwel geheel ontdaan van natuurwetenschappelijke bestanddelen[3]. Inmiddels zal aan de Universiteiten door de hoogleraren in de Staathuishoudkunde in de juridische faculteiten ook wel enige aandacht aan de agrarische vraagstukken zijn gewijd. Bekend is dit van Bordewijk te Groningen, die enige jaren voor de laatste oorlog een tweedelig „Leerboek der Landhuishoudkunde" heeft gepubliceerd.

Lang heeft de economische wetenschap het met één leerstoel in de juridische faculteit van onze Universiteiten moeten doen. Met de stichting van de Nederlandsche Handelshoogeschool in 1913 en de handelsfaculteit aan deze Universiteit in 1922 begon de verkaveling van de economische wetenschap hier te lande. De verscheidenheid van leerstoelen is sindsdien sterk toegenomen; maar het heeft vrij lang geduurd voordat aan de landbouweconomie als zelfstandig vak een plaats in de economische faculteiten werd ingeruimd. Blijkbaar moest eerst het enge besef van „handel" evolueren tot het alle bedrijfstakken omvattende „economisch", zoals dat tot uiting komt in de naamsverandering van school en faculteit in de jaren dertig. De Nederlandsche Economische Hoogeschool sticht dan na de oorlog in 1950 als eerste een leerstoel in de landbouweconomie; reeds in 1951 gevolgd door de Katholieke Economische Hogeschool te Tilburg en de jonge economische faculteit van de Universiteit te Groningen met de benoeming van een lector in hetzelfde vak. De gang van zaken in het buitenland zal ik maar laten rusten[4]. Hetgeen ik in deze beknopte

[2] J. Baert, Het landbouwonderwijs in Nederland vóór 1876, Landbouwkundig Tijdschrift, 1946, blz. 37—40.

[3] G. Minderhoud, Landbouwbedrijfstelsels, Wageningen, 1927, blz. 2.

[4] Men raadplege hiervoor o.a.
Henry C. and Anne Dewees Taylor, The Story of Agricultural Economics in the United States, 1840—1932, Iowa, 1952.
Sigmund v. Frauendorfer, Ideengeschichte der Agrarwirtschaft und Agrarpolitik im deutschen Sprachgebiet, München, 1957.
Stand der Forschung auf dem Gebiete der Wirtschaftslehre des Landbaues, Festschrift Ernst Laur, Brugg, 1951.

53:63

historische schets over ons eigen land heb vermeld is waarschijnlijk wel voldoende om de verdenking van nieuwlichterij van Amsterdam in dezen te voorkomen.

De verbijzonderingen — om een geijkte Amsterdamse term te gebruiken — van de economische wetenschap zijn thans vele. In Nederland is in elk geval een hoofdindeling in tweeën gebruikelijk, waarvan de delen waarschijnlijk het duidelijkst worden aangegeven met de benamingen sociale economie en bedrijfseconomie. Beide hoofddelen kennen weer onderverdelingen, die zich in zelfstandige leerstoelen manifesteren. Het criterium bij deze soort indelingen is een verschillend aspect, nl. de gehele volkshuishouding, het individuele bedrijf in zijn algemeenheid, de golfbeweging in de bedrijvigheid, het verkrijgen van de financieringsmiddelen enz. Grotendeels dezelfde reële verschijnselen worden telkens van een ander gezichtspunt uit bekeken of zoals bij de econometrie met een ander hulpmiddel kwantitatief benaderd. Geheel anders van aard zijn de indelingen naar een geografisch gebied, zoals b.v. het geval is met de Oosterse economie, en naar de bedrijfstakgewijze indeling. Aan de zusterinstelling te Rotterdam kent men thans naast landbouweconomie; industriële, commerciële, vervoers- en zelfs haveneconomie. Het betreft hier niet dezelfde zaak uit verschillende gezichtshoeken bekijken, maar een beperking van het blikveld tot een bepaalde sector van de werkelijkheid.

Welk karakter moet nu aan de wetenschap, die zich specialiseert op één bepaalde sector, worden toegekend? De collega's in de sectoreconomie van de Hogeschool te Rotterdam noemen, voor zover ik hierover uitlatingen heb gevonden, hun vak een toegepaste wetenschap [5]. Ook elders wordt deze mening vernomen [6]. Het lijkt mij de moeite waard wat dieper op deze zaak in te gaan. Mijn ervaring

[5] P. S. Verdoorn, De eigen markt der onderneming, Leiden, 1952, blz. 3. H. J. Frietema, Landbouweconomie, Overdruk van artikel in „Mededelingenblad" van de vereniging van afgestudeerden der Nederlandsche Economische Hoogeschool, (nov. 1958), blz. 1.
B. J. Udink, Enige aspecten van de positie van de zeehavens in de Europese Economische Gemeenschap, Rotterdam, 1959, blz. 3.

[6] O.a. F. de Vries, De taak der theoretische economie, Haarlem, 1946, blz. 25.
F. J. de Jong, De werking van een volkshuishouding, deel I, Leiden, 3e druk 1959, blz. 27 en 28.
Lionel Robbins, An essay on the nature and significance of economic science, London, 1945, p. 42.

is dat men hierbij spoedig in diep water dreigt te verzeilen. Ik zal proberen hieruit vandaan te blijven. Indien ik het goed zie, hangt het een en ander ervan af wat men onder de kern van de economische wetenschap verstaat.

Velen verstaan hieronder het analytische begrippenapparaat, de instrumenten voor het oplossen van problemen, kortweg de economische theorie. Maar deze theorie is gebaseerd op zeer algemene postulaten. Volgens F. de Vries zijn de stellingen van de theorie „niet het resultaat van enig feitelijk onderzoek en kunnen (deze) ons derhalve ook niets leren omtrent hetgeen er in het werkelijke leven gebeurt of gebeuren zal"[7]. Waarbij „het enige, waarop het aankomt, dit is: of een begrip logisch houdbaar is en verder of het een bruikbaar analytisch werktuig blijkt te zijn"[8]. Maar om uit te maken of een analytisch werktuig al dan niet bruikbaar is zal men m.i. het in de werkelijkheid moeten beproeven. Na het empirische onderzoek, wanneer de bruikbaarheid vaststaat, kan men pas in de ware zin van „vatbaar voor toepassing" spreken [8a]. De toetsing aan de werkelijkheid is dan dus de tweede eis waaraan de theorie moet voldoen [8b]. Ook „de concrete gesteldheid van doeleinden en middelen"[8c] — ik citeer Hennipman — wordt dan in de beschouwing betrokken. Een theorie, die meer is dan een kist met gereedschap, dat nog niet op zijn bruikbaarheid is beproefd, is dus mede het resultaat van het onderzoek van de werkelijkheid. Of zoals Korteweg het zegt: „De theorie dient om het werkelijke, concrete gebeuren te doorgronden. En omgekeerd is dit doorgronden nodig om de theorie te kunnen verifiëren, ja zelfs, om haar te kunnen opbouwen"[9]. Deductie en inductie vormen hierbij a.h.w. de schering en inslag van het weefsel, dat de economische theorie uitmaakt [9a].

[7] F. de Vries, a.w., blz. 6 en 8.

[8] F. de Vries, a.w., blz. 10.

[8a] F. J. de Jong, a.w., blz. 21, waar staat te lezen: „in beginsel is uitsluitend die theorie vatbaar voor toepassing in de praktijk, die zowel juist als actueel is. Zulk een theorie kan men ook een ware theorie noemen."

[8b] S. Korteweg, Enige opmerkingen over de grenzen der economische wetenschap, Amsterdam, 1949, blz. 9 en 10.

[8c] P. Hennipman, Economisch motief en economisch principe, Amsterdam, 1945, blz. 433.

[9] S. Korteweg, a.w., blz. 11.

[9a] Leonard A. Salter Jr., A critical review of research in land economics, Minneapolis, 1948, p. 56-70.

Hierbij behoeft niet over het hoofd te worden gezien, dat er reeds een erfenis aan theorie of kennis is, die er is om toegepast te worden. Laten wij het volmondig erkennen: voor het grootste deel komt wetenschapsbeoefening en academisch onderricht neer op het verwerven en de overdracht van bestaande kennis. Maar hoe gering dan ook de toevoeging in vergelijking met het bestaande moge zijn, de wetenschap wordt steriel indien zij niet streeft naar verbetering en vergroting van kennis. En dit kan mede worden verkregen door uitgebreider, nauwkeuriger en scherpzinniger onderzoek. Hiervoor is specialisatie in de verschillende sectoren bevorderlijk. Zo is het ook gegaan bij de afsplitsing van de bedrijfseconomie. Limperg schrijft hier typerend over: „De voortbrenging had zich allengs in haar bijzonderheden aan de gezichtskring der economen onttrokken"[10]. Limperg definieert de bedrijfseconomie als een deelwetenschap der economie, naast de algemene of sociale economie; niet als een toegepaste wetenschap hiervan [11]. Bij de bedrijfstakgewijze beoefening van de economische wetenschap ligt het m.i. evenzo. De sectoreconomie is te vergelijken met een laboratorium, niet met een apotheek.

Is dit nu eigenlijk niet slechts een woordenstrijd, een kwestie van namen geven? Het lijkt haast wel zo. Want ook degenen, die spreken van toegepaste wetenschap, staat toch blijkbaar wel meer voor ogen dan volgens vaststaande recepten geneesmiddelen te bereiden. Lionel Robbins b.v. verwacht van de toegepaste economie: nader uitsluitsel over de veronderstellingen van de theorie, verder suggesties voor aanvullende veronderstellingen en tenslotte het blootleggen van gebieden waar de theorie herzien of aangevuld moet werden. „They bring to light new problems" [12], besluit hij. Indien men er evenwel zo over

[10] Th. Limperg Jr., Het object der bedrijfshuishoudkunde, Purmerend, z.j., Tweede druk, blz. 18.

[11] Th. Limperg Jr., a.w., blz. 19.
Zie ook: F. J. de Jong, a.w., derde druk, blz. 29, in vergelijking met dezelfde passage met betrekking tot de bedrijfseconomie in de eerste druk, blz. 28; en met betrekking tot de agrarische economie:
John D. Black, Introduction to Economics for Agriculture, New York, 1953, p. 3, 4, 12.

[12] Lionel Robbins, a.w., p. 116, 117 en 118.
Zie ook: R. Cohen, The economics of agriculture, Cambridge, 1948, p. 1, 2.
R. van Hees, Enige opmerkingen betreffende de vorming van pachtprijzen, in het bijzonder in Nederland, Groningen, 1951, blz. 4 en 5; F. J. de Jong, a.w., blz. 21.

denkt, wekt men door het gebruik van het woord toegepaste wetenschap toch geen adequate voorstelling van zaken. Het proces dat Robbins beschrijft behoort essentieel tot het verwerven van kennis. Nomen est omen. Ziet men zijn vak als een toegepaste wetenschap, dan is men waarschijnlijk meer vatbaar voor de suggestieve invloed van de theorie als meesteres. Haar plaats wordt m.i. beter aangegeven met die van schatbewaarster — voor zover het de verworven kennis betreft — en dienstmaagd — voor zover het de kist met gereedschap betreft. In plaats van met theoretische economie en toegepaste economie drukt men wezen en onderlinge verhouding m.i. beter uit met de benamingen algemene economie en bijzondere of sectoreconomie. De taak van de algemene economie bestaat m.i. vooral in het zorgdragen voor het behoud van de eenheid van de economische wetenschap, die bij al te zelfstandige beoefening van de sectoreconomie uit elkaar dreigt te vallen [13].

Waar heeft nu die specialisatie per bedrijfstak betrekking op? Van de Rotterdamse collega's heb ik hierover alleen uitspraken gevonden ten aanzien van de commerciële economie en de landbouweconomie. Verdoorn — hoogleraar in de commerciële economie — zegt, „dat het praktische onderzoek veelal aanzienlijk verder dan de theoretische economie zelve moet doordringen in de uiteindelijke data van het marktgebeuren, zoals de psychologische motivering van de individuele afnemer en de sociologische, institutionele en technische factoren die mede een rol spelen"[14]. Frietema laat een dergelijk geluid horen. Volgens hem zal de landbouweconomist — „zonder dat hij geacht wordt over een grondige technische kennis van het landbouwproduktieproces te beschikken — met de aard van het landbouwbedrijf vertrouwd moeten zijn"[15]. Reeds veel vroeger oordeelde Bordewijk zelfs, dat de landhuishoudkunde „een economische en natuurwetenschappelijke zijde"[16] heeft. Minderhoud benadert de kwestie van de andere zijde, maar staat m.i. toch dicht bij Bordewijk als hij concludeert „landhuishoudkunde heeft derhalve een sterk economische inslag"[17]. De strekking van al deze uitspraken is wel dat men bij de

[13] Lionel Robbins, a.w., p. 42.
[14] P. J. Verdoorn, a.w., blz. 4.
[15] H. J. Frietema, a.w., blz. 1.
[16] S. Koenen (bewerkt door H.W.C. Bordewijk), Inleiding tot de Landhuishoudkunde, Haarlem, 1924. Woord vooraf.
[17] G. Minderhoud, Inleiding tot de Landhuishoudkunde, Haarlem, 1954, blz. 2.

beoefening van de economie op het terrein van een bepaalde bedrijfstak — in casu de agrarische sector — rekening moet houden met de de bijzondere technologie en eveneens met het eigen institutionele kader. Het misschien wat aangedikte verhaal van de New Yorkse bankier, die in het verre westen van Amerika een groot schapenbedrijf exploiteerde, illustreert dit gezichtspunt wel aardig. Verontrust door de plotselinge grote daling van de schapenprijzen in het voorjaar zond hij n.l. aan zijn bedrijfsleider een telegram met de volgende boodschap: „Stop lambing".

Vooral in de agrarische bedrijfseconomie, die in het Engels meestal wordt aangeduid met „Farm management", neemt de kennis van de produktietechniek een grote plaats in. Schultz, een rasechte economist, erkent „Farm management was born out of agricultural technology"[18]. De landbouwbedrijfsleer is hoofdzakelijk ontstaan in de overwegend technisch sfeer van de landbouwwetenschap in Duitsland en de Verenigde Staten. Het is een oud twistpunt of de bedrijfsleer nu economie zonder meer is, dan wel een mengsel van economie en landbouwkunde[19]. Het is vanzelfsprekend dat voor het goed beheren van een boerderij heel wat meer komt kijken dan kennis van de bedrijfseconomie. De bedrijfsleider moet weten welke keuzemogelijkheden er bestaan ten aanzien van grondbewerking, bemesting, veevoeding enz., welke combinaties van gewassen toelaatbaar zijn en nog vele zaken meer. Indien nu ieder van deze onderdelen met een kraal wordt vergeleken, is dan de kennis van de bedrijfseconomie de zoveelste kraal, die alle tezamen het snoer — d.w.z. de bedrijfsvoering — vormen? Zo is het m.i. niet; de economisch kennis neemt geen gelijksoortige plaats in als de kennis van de verschillende segmenten van de landbouwkunde. De zaak ligt m.i. fundamenteel anders. Met dezelfde beeldspraak voortgaande vormt de rentabiliteit de draad waaraan de kralen worden geregen en is de economische kennis de wetenschap van het kiezen en rijgen van de kralen. De bedrijfseconomist zal geen wetenschap behoeven te bedrijven op het terrein van de landbouwkunde, maar hij moet wel goed op de hoogte zijn van de resultaten ervan om de beste keuze te doen en alles goed in elkaar te passen. Dit onderdeel van de agrarische economie leent zich

[18] T. W. Schultz, Scope and Method: Agricultural economics, The Journal of Political Economy, 1939, p. 707.

[19] Glenn L. Johnson, Agricultural Economics, Production Economics and the Field of Farm Management, Journal of Farm Economics, 1957, p. 441.

hierdoor dan ook minder goed voor een diepgaande behandeling in een economische faculteit, waar bij de studenten niet veel landbouwkundige kennis kan worden verwacht.

Voor de economische vraagstukken van de agrarische sector in zijn geheel en deze in verbinding met de gehele volkshuishouding staat de kennis van de technologie meer op de achtergrond, al blijft de kennis ervan nuttig. De juridische en maatschappelijke bijzonderheden leggen voor deze categorie vraagstukken meer gewicht in de schaal. Ook Minderhoud en Frietema wijzen hierop, terwijl beiden juist in verband hiermede ook de economische politiek in het geding brengen. Maar behoort deze nu wel tot het terrein van de agrarische economie? Minderhoud meent van niet, maar is desondanks van mening: „Bij de landhuishoudkunde echter zullen wij ons aan een oordeel over hetgeen wij door waarneming of onderzoek vinden, niet altijd kunnen onttrekken. Reeds daarom spreke men liever van landhuishoudkunde dan van landbouweconomie of agrarische economie"[20]. Zonder dezelfde consequentie ten aanzien van de naam te trekken uit Frietema zich in dezelfde geest [21]. Ook ik beschouw de economische politiek als een deel van het object van de agrarische economie, maar zonder mij nu een ketter te gevoelen in de economische wetenschap. Voorzover het gaat om het beoordelen van de middelen om een gesteld doel te bereiken of na te gaan in hoeverre verschillende doeleinden al dan niet met elkaar verenigbaar zijn, blijft men m.i. binnen het terrein van de economische wetenschap. Indien het evenwel gaat om het beoordelen van de doeleinden zelf, die buiten het vlak van de economie liggen, wordt m.i. de grens van de economische wetenschap overschreden [22]. Bepaald wenselijk lijkt het mij deze doeleinden te signaleren en na te gaan met welke persoonlijke waarde-oordelen zij verband houden om een goede oriëntatie te vergemakkelijken. Maar daarmee is de economische wetenschap naar mijn mening dan ook aan het eind van haar latijn.

De specialisatie naar bedrijfstak in het algemeen en die in de agrarische sector in het bijzonder vereist dus een zekere mate van kennis van de technologie en het institutionele kader. Nu weet ik wel, dat dit voor de economische wetenschap slechts data zijn en als zodanig geen deel van deze wetenschap uitmaken. De economist moet

[20] G. Minderhoud, a.w., blz. 2 en G. Minderhoud, Afscheidscollege, Landbouwkundig Tijdschrift, 1959, No. 17, blz. 540.

[21] H. J. Frietema, a.w., blz. 4.

[22] Lionel Robbins, a.w., p. 147—151.

echter zijn weg vinden in de werkelijkheid en niet overal staan gidsen klaar om hem wegwijs te maken en als hij het geluk heeft wel een gids te vinden moet hij nog in staat wezen zijn taal te verstaan.

In dit verband zij mij een opmerking terzijde veroorloofd. De laatste jaren wordt nogal eens gesproken over verruiming van de toelating tot de examens aan de universiteiten en hogescholen. Reeds jarenlang worden degenen, die een diploma van een hogere landbouwschool hebben — zonder een einddiploma van h.b.s. of gymnasium te bezitten — toegelaten tot de examens aan de Landbouwhogeschool. Voor begaafde gediplomeerden van een hogere technische school is sinds 1952 de poort van de Technische Hogeschool te Delft en Eindhoven ook geopend [23]. Naar mijn overtuiging zouden degenen met deze en een soortgelijke opleiding nog beter passen in de economische faculteiten. De opgedane technische kennis heeft voor de economist immers een aanvullende betekenis, die ook in de praktijk van veel nut kan zijn.

Dit alles is van betekenis, maar van doorslaggevend gewicht voor het bestaansrecht van een leerstoel in de agrarische economie is m.i. dat er met betrekking tot de landbouw economische vraagstukken bestaan met min of meer gemeenschappelijke, eigen karaktertrekken, De Engelse karakteristiek „Farming is a slow way of losing money" — hoewel bij uitstek economisch — zullen wij maar laten voor wat zij is, nl. een wijsheid van gentlemanfarmers. De voornaamste bijzondere karaktertrekken van economische aard wortelen in eigenaardigheden van het aanbod en de vraag, maar komen voornamelijk tot uiting in de prijsvorming, de inkomenspositie en de verdeling van de produktieve krachten [24].

Met betrekking tot het aanbod noem ik de geringe mate van aanpassing van de totale landbouwproduktie aan veranderingen in het prijspeil, de schommelingen in de oogsten veroorzaakt door de onbestendigheid van de natuur, de onderlinge verbondenheid van de verschillende voortbrengselen op hetzelfde bedrijf en het afhankelijk

[23] A. H. de Klerck, Het toelatingsonderzoek aan de Technische Hogeschool te Delft van gediplomeerden der H.T.S., Universiteit en Hogeschool, Jaargang 6, okt. 1959, blz. 13.

[24] Men zie o.a. Theodore W. Schultz, The economic organization of agriculture, New York, 1953; Harold G. Halcrow, editor of Contemporary readings in agricultural economics, New York, 1955, p. XI-XIX; R. Cohen, a.w., p. 2—4 en G. Minderhoud, a.w., blz. 2—64.

zijn van het seizoen van een groot deel van de landbouwvoortbrenging. Een kort woord ter toelichting.

De ongevoeligheid van de omvang van de totale landbouwproduktie voor veranderingen in de hoogte van het prijspeil is het grootst bij de daling ervan. De verklaring hiervoor is eenvoudig. Inkrimping van de produktie betekent voor de meeste bedrijven geen of slechts een geringe besparing van kosten. De grond is bij normaal gebruik een permanent produktiemiddel; het landbouwareaal krimpt dus niet in door slijtage, terwijl uitbreiding van het areaal in de tweede helft van deze eeuw veelal kostbare en tijdrovende investeringen vereist. Men denke slechts aan onze IJselmeerpolders. Daar komt bij, dat de arbeid in de landbouw zeer overwegend gepresteerd wordt door de boer en zijn gezinsleden. Ook in dit opzicht is er weinig gelegenheid voor besparing op uitgaven bij inkrimping van de voortbrenging. Het domineren van het kleine bedrijf wijst erop, dat de optimale bedrijfsgrootte blijkbaar betrekkelijk laag ligt, al zullen juist hier ook historisch-bepaalde factoren gelden. De kansen voor de vergroting van de produktie zijn waarschijnlijk iets gunstiger bij een stijging van het prijspeil, al oefenen al gauw in toenemende mate de stijgende marginale kosten een remmende werking uit.

Dit alles heeft eigenlijk niet betrekking op het werkelijke aanbod, maar op het beoogde aanbod, nl. de totale kostenaanwending. Het verband tussen wat in het produktieproces wordt gestopt en wat eruit komt is nl. in de landbouw voor vele produkten niet erg nauw. De onbestendigheid van de natuur maakt, dat goede en slechte oogsten elkaar afwisselen. Voor het bedrijfsbeheer betekent dit vrij losse verband tussen kosten en opbrengsten, dat er reeds een vrij grote technische risicofactor in de landbouwproduktie aanwezig is, welke het opstellen van een rationeel produktieplan bemoeilijkt. Hetzelfde effect heeft de verbondenheid van de voortbrenging van verschillende produkten [25]. Dit belemmert immers een verschuiving in het produktiepatroon. Tenslotte brengt de gebondenheid van het grootste deel van de agrarische produktie aan de seizoenen mee, dat beslissingen over de produktie-omvang en samenstelling meestal slechts één keer

[25] Bijzondere aandacht aan de verbonden produktie en het risico schenken:
Heinrich Marquardt, Die Ausrichtung der landwirtschaftlichen Produktion an den Preisen, Jena, 1934 en
Earl O. Heady, Economics of agricultural production and resource use, New York, 1952.

per jaar kunnen worden genomen, terwijl na de oogst het aanbod tot de volgende oogst vrijwel gefixeerd is.

Met betrekking tot de vraag valt de naar verhouding geringe prijselasticiteit van landbouwproducten op. De vraag naar voedsel is zeer dringend, maar verzadigbaar. Liever dan honger te lijden betaalt men een hoge prijs; maar wanneer eenmaal de toestand van voldoende voeding is bereikt, kan met een prijsverlaging het totale verbruik nagenoeg niet worden opgevoerd. In de landen van het westen is de aanwezige elasticiteit hoofdzakelijk gelegen in de mogelijkheid tot kwaliteitsverbetering van het dieet, waarbij voornamelijk plantaardige voedingsmiddelen door dierlijke worden vervangen. Dierlijke voedingsmiddelen vormen immers ten dele een transformatie van plantaardige voedingsmiddelen, waaronder granen de belangrijkste zijn.

Bij een dergelijke, zeer globaal geschetste, toestand van vraag en aanbod van landbouwprodukten — inzonderheid van voedingsmiddelen — is het duidelijk dat een van de voornaamste problemen van de agrarische economie wordt gevormd door het labiele evenwicht van de marktprijzen en dus de vele en grote prijsfluctuaties. Men denke b.v. aan het verloop van de boterprijs onder invloed van de droogte gedurende het vorige jaar. Maar evenzeer trekt het hiermede verwante vraagstuk van het doorgaans lage inkomenspeil in de landbouw de aandacht[26]. De vooroorlogse landbouwcrisismaatregelen en de huidige garantieprijspolitiek in ons land, de veel besproken oude pariteitspolitiek in de Verenigde Staten en de nieuwe afzonderlijke behandeling van de landbouw in de Europese Economische Gemeenschap hebben alle met dit vraagstuk te maken. Ligt de oorzaak ervan in de achterlijkheid van de landbouw of zijn er bijzondere factoren, die een zo snelle opvoering van de productiviteit als in de industrie niet gedogen? Of is juist andersom een te grote stijging van de produktie de reden? Blijven er misschien te veel personen hangen in de landbouw? Of is de oorzaak gelegen in de onmacht zovele producenten in een voldoend sterke organisatie samen te brengen om de omvang van de produktie aan te passen aan de vraag en prijsregelingen te treffen? Te veel vragen om vandaag te beantwoorden.

Laat ik er alleen dit van zeggen. Problemen met betrekking tot

[26] O.a., Williard W. Cochrane, Farm Prices, Myth and Reality, Minneapolis, 1958 en Theodore W. Schultz, Agriculture in an unstable economy, New York, 1945 en van dezelfde auteur, Production and welfare of agriculture, New York, 1950.

overvloed, vooral van zulke vitale goederen, zijn eigenlijk rijkemans zorgen. Aan de vorderingen van de landbouwwetenschap en de brede toepassing daarvan is het te danken dat de voedselproduktie in het westen meer gestegen is dan de behoefte eraan, die hoofdzakelijk bepaald wordt door de toeneming van de bevolking. Welke van die twee — de vorderingen van de wetenschap en de toeneming van de bevolking — een voorsprong verkrijgt beslist waarschijnlijk over overvloed of schaarste voor de consument en omgekeerd over steun of extra winst voor de producent. Het had ook anders kunnen uitvallen, zoals het trouwens bijna 20 jaar geleden voorspeld is door Colin Clark in zijn gedurfde boekje „The economics of 1960"[27]. Voor een kleinere hoeveelheid voedsel zou dan vlot in totaal belangrijk meer zijn betaald; en er zouden geen zorgen geweest zijn over voorraden en honderden miljoenen guldens steun uit de schatkist voor de boeren. De overvloed is tenslotte voor consument en belastingbetaler gezamenlijk goedkoper. Maar waarschijnlijk kan bij behoud van een ruime voorziening toch met minder kosten worden volstaan? Het vraagstuk van de goede verdeling van de produktieve krachten binnen de agrarische sector en over de verschillende sectoren doemt hierbij op. U ziet, aan vraagstukken geen gebrek. Verwacht U nog dat ik de angstwekkende situatie in Azië noem? De tijd laat echter niet toe — gesteld al dat ik het zou kunnen — er een verstandig woord over te zeggen. Vele economische vraagstukken met betrekking tot de agrarische sector zijn tevens van algemene aard. Hoe zou het anders kunnen voor de grootste bedrijfstak van alle in de wereldeconomie? Het ligt voor de hand bij het onderwijs in de economische faculteit voornamelijk aan de afwijkende factoren — de bijzonderheden — aandacht te schenken.

Tot besluit nog een enkel woord over de keuze van de naam van het vak. Hierbij neem ik aan dat landhuishoudkunde, landbouweconomie en agrarische economie dezelfde inhoud kunnen bevatten [28]. Landhuishoudkunde heeft voor dat het een Nederlands woord is en op een zekere traditie kan bogen. Mijn bezwaar er tegen is evenwel, dat volgens mijn ervaring niet-ingewijden onvoldoende duidelijk voor

[27] Hij voorspelde nl. „the terms of trade for primary produce will improve by as much as 90 per cent from the average level of 1925—34". Colin Clark, The economics of 1960, London, 1942 (reprinted 1944), p. 52.

[28] Een andere mening toegedaan is G. Minderhoud, a.w., blz. 2.

ogen staat wat met de naam wordt bedoeld. Velen hebben bovendien neiging te spreken van landbouwhuishoudkunde; ik heb dat zelfs geconstateerd in een geschrift van een hoogleraar in de landbouweconomie. Ik moet bekennen, dat ik landbouwhuishoudkunde ook eigenlijk juister vind. Het gaat nl. niet om land alleen, maar om de landbouw. Dus dan maar landbouwhuishoudkunde? Ook dat gaat niet, daar deze naam al in beslag is genomen door de nieuwe studierichting aan de Landbouwhogeschool, die de huishoudkunde — in de alledaagse betekenis van het woord — tot studie-object heeft. Daar komt bij dat Staathuishoudkunde toch eigenlijk ook geen gangbare munt meer is, daar vrijwel iedereen spreekt en schrijft van economie.

Maar waarom aan het uitheemse agrarisch de voorrang gegeven boven het product van het eigen erf. Hier heb ik slechts een lichte voorkeur. De verklaring hiervoor is dat het woord landbouw in zoveel verschillende betekenissen wordt gebruikt, dat vaak niet duidelijk is wat er wordt bedoeld. Indien men spreekt van land- en tuinbouw, bedoelt men met landbouw slechts een deel nl., de akkerbouw, de weidebouw en de veehouderij. Maar op het gobelin in de vergaderzaal van de Sociaal-Economische Raad, dat de verschillende bedrijfstakken symbolisch aangeeft, met naamkaartjes erbij, worden landbouw en veeteelt afzonderlijk vermeld; waarbij dus blijkbaar met landbouw alleen de plantaardige produktie is bedoeld. Tenslotte kan landbouw ook alles omvatten, maar dan moet volgens ingewijden een hoofdletter L worden gebruikt [29]. Het woord agrarisch [30] — hoewel in zijn Latijnse oorsprong ook van beperkte betekenis — is gelukkig ingeburgerd in de door mij bedoelde wijde zin, van betrekking hebbend op de voortbrenging en afzet van producten, die worden verkregen door middel van exploitatie van planten en dieren. Vandaar de keuze van de benaming agrarische economie, die ik dus opvat als een deelwetenschap van de economie, die mede in verband met de bijzondere technologie en het eigen institutionele kader gekenmerkt wordt door een groep economische vraagstukken met min of meer gelijke karaktertrekken.

[29] G. Minderhoud, De Nederlandse Landbouw, Haarlem, 1952, blz. 2.
[30] Vergelijk Gottlieb Klauder, Ueber Begriffe der Agrarwirtschaft, Weltwirtschaftliches Archiv, Hamburg, 1959, Band 83, Heft 1.

Dames en Heren Bestuurders van Stad en Universiteit,

Hoewel de agrarische sector in de gehele wereld nog verreweg de grootste bedrijfstak vormt, — en er ook in ons land nog mag wezen — is de relatieve betekenis ervan in de landen van het westen gedurende de laatste eeuw toch wel sterk gedaald. In de thans overwegend industriële en verstedelijkte maatschappij is de landbouw voor velen tot een vrijwel onbekend bedrijf geworden, waarmede men hoofdzakelijk gedurende de vakantie oppervlakkig in aanraking komt. Alle staatsburgers, maar in het bijzonder ook handel, industrie en scheepvaart worden de laatste decennia echter voortdurend geconfronteerd met het agrarische beleid. Werd dit nog niet onlangs door de voorzitter van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Amsterdam gerangschikt onder „de omstreden en vaak verwarde kwesties"[31]? Door het stichten van deze leerstoel hebt U naar mijn mening niet alleen de Universiteit en Uw Stad, maar ook de Landbouw in zijn ruimste zin een dienst bewezen.

Als eerste hebt U mij op deze leerstoel geplaatst. Het is U bekend, dat ik door geboorte, jeugd en werkkring in de landbouw wortel. In Uw benoeming aan deze bij uitstek stedelijke Universiteit zie ik een bewijs van Uw vertrouwen. Ik ben U daarvoor zeer erkentelijk en ik beloof U mijn best te zullen doen de goede naam van de Universiteit hoog te houden en haar bloei te helpen bevorderen.

Rotterdam — Uw zusterstad en rivaal in vele opzichten — heeft mij veel gegeven in mijn opleiding tot economist, maar Amsterdam heeft mij in mijn vrouw het meeste en beste gegeven wat een man kan verkrijgen.

Dames en Heren Professoren en Lectoren, inzonderheid van de Faculteit der Economische Wetenschappen,

Bij het doorbladeren van de studiegids ben ik getroffen door de vele, vele namen; naar ik schat meer dan tweehonderd. Als buitengewoon hoogleraar durf ik niet te hopen met U allen in geregeld contact te komen, maar als er goede gelegenheden zijn houd ik mij in Uw gunst aanbevolen. Het vervult mij met trots mij achteraan bij Uw lange rij te mogen aansluiten.

Het doet mij zeer goed onder U twee van mijn zo hooggeschatte leermeesters uit Rotterdam te mogen aantreffen.

[31] D. A. Delprat, Rede bij de intrede van het jaar 1960, Amsterdam, 1960, blz. 30.

Hooggeachte Leendertz,

Uw onderricht in de beginselen van de wijsbegeerte heeft mij veel geholpen op eigen voeten te leren staan en gaan, hoe wankel dit dan ook moge zijn. Het moeilijkst verwerft men zijn zelfstandigheid ten opzichte van degenen aan wie men het meest te danken heeft. Ook in dit licht kan men de door mij vandaag beproefde bepaling van mijn eigen standpunt t.o.v. anderen beschouwen.

Hooggeachte Verrijn Stuart,

De combinatie van belangstelling voor theorie en praktijk droeg U reeds te Rotterdam op Uw studenten over. Met welk een spanning heb ik destijds Uw strijd voor waardevast geld — tegen de inflatie — meegeleefd. De laatste jaren heeft mij in veelvuldig, aangenaam contact met U gebracht. Het verheugt mij zeer U thans ook in dezelfde faculteit te ontmoeten.

Aan een zo grote Universiteit bekruipt een elders wonende hoogleraar licht een gevoel van verlorenheid. Gelukkig is er een kleinere en meer vertrouwde kring van de eigen faculteit. Op de eerste vergadering voelde ik mij reeds als een oude bekende in Uw kring opgenomen. Ik dank U allen voor Uw vriendelijke ontvangst en hoop verder op een prettig onderling verkeer en een vruchtbare samenwerking.

Mijne Heren Bestuurders van de Landbouwhogeschool,

U betuig ik gaarne mijn dank voor Uw bereidwilligheid de uitoefening van het ambt van buitengewoon hoogleraar aan deze Universiteit geen belemmering te achten voor de vervulling van het gewoon hoogleraarschap aan de Landbouwhogeschool. De landbouw is mijn studieterrein en daarom ben ik gaarne aan de Landbouwhogeschool verbonden; mijn wetenschappelijke professie is evenwel economist en daarom ben ik ook graag lid van een economische faculteit. Naar ik hoop zal het contact via mij tussen Landbouwhogeschool en economische faculteit beiden ten goede komen.

Dames en Heren Bestuursleden, Oud-Medewerksters en Medewerkers van het Landbouw-Economisch Instituut,

Mijn optreden hier is indirect mede mogelijk geworden door het beëindigen van mijn werkkring bij het Landbouw-Economisch Insti-

tuut. Te Wageningen is de verandering van buitengewoon in gewoon hoogleraar geruisloos verlopen. Het doet mij genoegen, in de hoofdstad des lands publiekelijk in de gelegenheid te zijn U, Bestuur van het L.E.I., van harte te danken voor de ruimhartige wijze waarop U mij gedurende bijna 20 jaar in staat hebt gesteld in een volkomen objectieve geest en met volledige openbaarheid economisch onderzoek op het terrein van de landbouw te verrichten. Wat er tot stand is gebracht was alleen mogelijk dank zij de bekwame en toegewijde arbeid van U allen, Oud-Medewerksters en -Medewerkers. Ook van deze plaats dank ik U daarvoor ten zeerste. De resultaten van Uw arbeid zal ik met meer dan gewone belangstelling blijven volgen, niet enkel en alleen omdat ik deze ook bij mijn huidige werk broodnodig zal hebben.

Dames en Heren Studenten,

Jan Kops wendde zich bijna anderhalve eeuw geleden aan het slot van zijn rede tot de studenten van elke faculteit afzonderlijk in een toespraak [32], welke meer dan een derde van de totale rede in beslag nam om elkeen duidelijk te maken welk nut ze van het onderwijs in de landhuishoudkunde zouden kunnen trekken. Zo vermetel durf ik mij niet te gedragen. Ik ben mij bewust van de bescheiden plaats, die het nieuwe vak in de economische faculteit inneemt. De agrarische economie is thans niet verplicht voor studenten in de theologie; zelfs niet voor studenten in de economie. Daar ben ik blij om. Belangstelling zal dus de enige drijfveer voor de keuze van het vak zijn. Dat is de beste voorwaarde voor een goede studie. Voor zover U mijn colleges volgt weet U reeds, dat ik U zoveel mogelijk rechtstreeks in de denkarbeid betrek. Dat heeft nog het niet geringe bijkomende voordeel, dat wij elkaar beter leren kennen dan bij een monoloog mogelijk is. Het zal mij een vreugde zijn, diegenen onder U, die er belangstelling voor hebben, door eigen denken te stimuleren, te helpen inzicht te verwerven in de vraagstukken van de agrarische economie.

Ik heb gezegd.

[32] Jan Kops, Inwijdings-redevoering over het aanbelang van het akademisch onderwijs in de Nederlandsche Land-huishoudkunde, Utrecht, 1816, blz. 45—71.